

PREDSTAVLJANJE KNJIGA - TEATRABILNI ČIN

IVANA POLONIJO

10000 Zagreb, Matijevka 4

UDK: 82.085:792.02

Prethodno priopćenje

Primljeno: 15. 05. 2000.

Prihvaćeno: 15. 11. 2000.

U ovom se radu opisuje etnoteatrološki pojam teatrabilnosti na primjerima promocija knjiga. Opisu pojma koji je u hrvatsku etnoteatrologiju uveo Ivan Lozica pristupa se s kulturno-antropološkog stajališta. Teatrabilnim zbivanjima možemo smatrati razne skupove: svečana otvaranja, primanja, kongrese, sportske i političke skupove, ali i pogrebe, svadbe, vjerske i druge obrede, obrane doktorata, svečana predavanja, svečana otvaranja izložaba, pa i predstavljanje knjiga. Autorica u tekstu nadalje razmatra čin predstavljanja knjiga kao obred prijelaza, gdje pojedinac ili skupina prolaze kroz mijenu svojeg društvenog statusa.

Ključne riječi: etno-teatrologija / teatrabilnost / promocije knjiga / obred prijelaza

JEDNA PROMOCIJA TRIJU KNJIGA

Okupio se svijet u Talijinu hramu, rekao je promotor akademik Nikola Batusić, da čuje riječi pohvale o autoru **Ivanu Lozici** i njegovim knjigama *Hrvatski karnevali*, *Folklorno kazalište* i *Izvan teatra*. Slušajući analize teorijskoga rada autora i "ustoličenja etnoteatrologije kao teatrološke discipline", u jednom sam trenutku uočila posve novu i zanimljivu definiciju. Autor je, naime, u svojim knjigama, a posebno u knjizi *Izvan teatra*, dao novu podjelu, svojevrsnu klasifikaciju predstavljačkih žanrova prema dominantnoj funkciji, "od teatralnog ponašanja pojedinca, preko teatrabilnih zbivanja, koja se ponekad samo svojom funkcijom razlikuju od kazališta, pa do pravih folklornih kazališnih predstava" (Lozica, 1990:77). Čuvši taj citat, prepoznala sam predstavljanje knjiga kojemu sam prisustvovala upravo kao teatrabilno zbivanje. Kao i kazališna predstava, teatrabilno se zbivanje također može izdvojiti iz svakidašnjeg života istim sredstvima koja se u tu svrhu koriste i u kazalištu:

- svjesnim postavljanjem na scenu unaprijed planirane radnje (to se djelomice vidi i iz same pozivnice koja u ovom primjeru ima funkciju kazališnog programa);
- podijeljene su uloge (zna se tko su promotori, tko je autor, o kojemu se govori, što se govori...);
- istaknuto je mjesto zbivanja radnje (dekoriran stol - cvijeće, zeleni stolnjak, knjige na stolu);
- oblače se kostimi - ljudi su za tu prigodu posebno svečano odjeveni;

- prisutna je publika, također svečano odjevena;
- rasvjeta je posebno izražena (bilo kućna ili televizijskih reflektora);
- darivanje izvođača (autora i predstavljača) po završetku izvedbe (domjenak, čestitke, itd.).

Po svemu sudeći, teatralnost lako prerasta u teatrabilnost, ako naiđe na odgovarajući odziv. Teatrabilnim zbivanjima možemo tako smatrati razne skupove: svečana otvaranja, primanja, kongrese, sportske i političke skupove, ali i pogrebe, svadbe, vjerske i druge obrede, obrane doktorata, svečana predavanja, svečana otvaranja izložaba, pa i predstavljanje knjiga. Jer naglašeno odvajanje od svakidašnjeg života i sudjelovanje u pripremama i izvedbi lako postaje samo sebi ciljem. Međutim, dominantna estetska funkcija jedino je što takvom predstavljanju nedostaje da bi postalo kazališnom predstavom. Predstavljači knjiga i autor nisu nam toga dana podarili kazališni čin, premda je prizorište bio foaje Talijina hrama; sudjelovali smo zaista u predstavljanju triju knjiga jednoga autora. Istina, odvijalo se to u predfašničko doba, koje je i akademika Batušića inspiriralo da se na kraju svojeg znanstvenog osvrta poigra maskom Držićeva Dugog Nosa. Mali otkloni, kakav je navedeni primjer, od ozbiljne zbilje ili čak od suhoparnog znanstvenog diskursa (kojemu, sreća, promotori nisu podlegli) istakli su situaciju predstavljanja kao teatrabilnu. Uvaženi promotor, stavljajući masku Nosa, ohrabrio je i neke u publici koji su, u tom trenutku, i sami stavili na svoja lica skrivene krinke koje su nosili u svojim torbicama.

O teatralnosti, teatrabilnosti i teatru pisao je I. Lozica u nekoliko navrata (Lozica 1980:88-89; 1982:100; 1983:68-70; 1985a:19). Radi se o temeljnim postavkama autorove koncepcije izučavanja folklornog predstavljanja i upravo je zbog toga autor u navedenim radovima uvijek bio prisiljen iznova tumačiti istu misao. Pa ipak, u knjizi *Izvan teatra* (str. 77-86) ta je misao izložena najiscrpnije i najtemeljitiije. Za problem koji iznosim u ovom radu važno je autorovo određenje teatrabilnosti, koje i on promatra na kulturno-antropološkoj razini. Kad govori o svima trima odrednicama, ostaje u okvirima, prije svega, folkloristike, s težnjom da predstavi folklorno kazalište.

Nakon predstavljanja, tijekom maloga domjenka (koji postaje obavezni dio ovakvih predstavljanja), čestitajući autoru, upitala sam ga kako se čovjek osjeća u ovakvim prilikama kad mu se drže govori i daju lovorci?! Ivan Lozica autoironično je odgovorio: "Tko mi je kriv kad sam izmislio teatrabilnost, a oni sve doslovno shvatili!" Gotovo da sam očekivala da ću dobiti ovakav odgovor, jer je autor bio posve svjestan teatrabilnosti situacije u kojoj se nalazio tijekom predstavljanja; bio je to za njega samo još jedan primjer potvrde njegove znanstvene teze.

Osluškiвала sam zatim reakcije u publici. Stariji autorovi kolege (D. Rihtman-Augustin i M. Bošković-Stulli) bile su zadovoljne cjelokupnom promocijom, a posebno onim dijelovima govora promotora koji su i njih apostrofirali, predstavljaajući autora i njegov rad na knjigama. To su i očekivali. Ljudi izvan kruga Instituta za etnologiju i folkloristiku u kojemu radi I. Lozica (npr. B. Bošnjak, V. Bonifačić) smatrali su promociju dobrodošlom i nužnom, jer je riječ o važnim, a zanemarenim knjigama.

Promocija je završena; bila je istinita, zbiljska, neteatarska (lažna), promotori su pohvalno i afirmativno predstavili autora i njegove knjige, no, bez obzira na svu ozbiljnost i zbiljnost situacije, teatrabilni ovitak nije se mogao izbjeći. I to zato što je upravo on sastavni dio takva načina komuniciranja (jedna skupina želi nekoj drugoj prikazati ono što je napravila). Svrha je postignuta, širi se krug ljudi upoznao s knjigama i autorom, oni koji su knjige i autora poznavali osvježili su svoje znanje, a institucije koje su organizirale predstavljanje doživjele su to kao važan dio svoje djelatnosti.

TRI PROMOCIJE JEDNE KNJIGE

Riječ je o knjizi *Ženska narodna nošnja u Istri* autorice **Jelke Radauš Ribarić**. Knjiga je izašla u studenom 1997., a izdavači knjige su Institut za etnologiju i folkloristiku (Zagreb), Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila" (Pazin) i "Josip Turčinović" d.o.o. (Pazin).

Pojava ove knjige dugo se očekivala. Knjiga je nastala na predlošku doktorske disertacije obranjene 1964. godine. Istraživanja u Istri potrebna za tu disertaciju provodila je Jelka Radauš Ribarić u razdoblju od dvadesetak godina (od 1945.). Tako je u knjigu ugrađen dragocjen materijal koji danas odista pripada prošlosti.

U naše dane obnovljena, prepravljena i dopunjena disertacija pojavila se kao knjiga, koja prikazuje tradicijsko žensko odijevanje na području Istre: njezina najbrojnijega, raznolikoga hrvatskoga stanovništva, zatim stanovnika sela Peroja, gdje žive Crnogorci i gradića Vodnjana, gdje su Istroromani, Bumbari.

Kako knjiga ima izrazito kulturološko značenje i svojom temom i njezinom obradom, to je zanimanje za nju od samog trenutka izlaska postalo neobično veliko. Tako su u tri grada i upriličene tri različite promocije.

PROMOCIJA U PAZINU

Prva promocija knjige održana je nekoliko dana nakon njezina izlaska iz tiskare, u Pazinu, 14. 12. 1998., u Pazinskom kolegiju. Mjesto održavanja promocije nije slučajno odabrano. U Pazinu je sjedište Istarskog književnog društva "Juraj Dobrila", u okrilju kojega je i odlučeno da se nakon trideset godina knjiga tiska, a Pazin je i sjedište Istarske županije. Tim je činjenicama bio određen i sastav publike. Pored autorice, njezinih najbližih rođaka i svih onih koji su neposredno radili na izdavanju ove važne i zahtjevne knjige, pozvani su bili (i došli su) predstavnici raznih županijskih društveno-političkih struktura, kulturni i prosvjetni djelatnici, ponajviše iz Pazina i bližih mjesta te predstavnici klera.

Predstavljanje knjige, pored uobičajenog dekora dvorane za takvu prigodu (stol, cvijeće i sve kako je opisano u prethodnom primjeru), bilo je uokvireno i malim programom. Nastupale su učenice Pazinskog kolegija, svirajući na orguljama i recitirajući narodnu pjesmu. Domjenak je održan u školskoj kuhinji.

Unatoč službenim pozivima i nazočnosti tako raznorodnih uzvanika, predstavljanje je bilo decentno, sve se doimalo prijateljski i ugodno. Dokaz tomu su i neočekivani topli govori upućeni autorici od pojedinih uzvanika, njezinih prijatelja i kolega nakon što je službeni dio promocije bio završen (govorili su akademik Branko Fučić, biskup Bogetić, predstavnica prognanica iz Poreča gđa. Branka Đurinić i drugi). Tako je publika izravno ušla u predstavljanje knjige. Takva promocija omeđena priredbom doimala se klasičnim teatrabilnim primjerom iz Lozičine knjige *Izvan teatra*.

PROMOCIJA U ZAGREBU

Da promocije nisu rutinske pojave, dokazuje promocija u Zagrebu 6. 3. 1998. Štoviše, promocija u Zagrebu, na kojoj su, uz autoricu, bili gotovo isti promotori kao i u Pazinu, pokazuje kako je svaka teatrabilna izvedba istog događaja različita i neponovljiva.

U Zagrebu je promocija organizirana u Etnografskom muzeju. Naizgled, muzeju ne pripadaju ovakva živahna i razbarušena predstavljanja. Muzeji nam "predstavljaju" okamine, predmete, nošnje na lutkama, pribadačama pritisnute detalje u vitrinama pod tihim i diskretnim svjetlima. No za ovu prigodu djelatnici Etnografskog muzeja ispraznili su jednu od svojih najvećih prostorija, razmaknuli vitrine, uredili prostor i pretvorili ga u predstavljачki: stol prekriven zelenom čohom, cvijeće, redovi stolica, veliko osvjetljenje za televizijsko snimanje, bjelina zida za projekcije dijapozitiva, istarska glazba kao zvučna podloga.

Ponešeni situacijom, promotori su, premda sadržajno isto, govorili na drukčije nego u Pazinu, bilo je i službenog pozdravljanja (u ime Ministarstva kulture RH). Autorica je tako bila smještena u prostor svoga dugogodišnjeg rada (naime, cijeli svoj radni vijek do mirovine provela je u Etnografskom muzeju) u drugoj ulozi: ne više kao kustosica ili ravnateljica, već kao znanstvenica koja je muzeju vratila godine svoga rada u obliku knjige. Na tom je predstavljanju autorica bila i slavljena - promocija je namjerno upriličena za njezin rođendan. Imali smo tako slavlje u slavlju kao predstavu u predstavi. Kulminacija te predstave bilo je iznošenje ogromne torte u obliku istarskog kažuna. Kraj predstavljanja obilježen je puštanjem istarske glazbe i serviranjem istarske malvazije i kroštula.

PROMOCIJA U PULI

Promocija u Puli zamišljena je odista kao teatarski čin. Vrijeme i mjesto pomno su odabrani. Petak (na kraju tjedna), 20. 3. 1998. u 19 sati u Istarskom narodnom kazalištu.

Dekoracija kazališta počela je već na njegovu ulazu. Mladići i djevojke u istarskim narodnim nošnjama (članovi različitih istarskih KUD-ova) dočekivali su uzvanike (profesori, studenti, liječnici, kulturni djelatnici, likovnjaci, vlasnici modnih

butika, dizajneri, radnice tvornica ženske odjeće, turistički djelatnici...) dijeleći im promocijski letak, u kojemu su bili i podaci o knjizi o kojima se na prethodnim promocijama govorilo tijekom predstavljanja. Istarska glazba također je dočekala uzvanike. Uzvanici listaju knjigu, neki je čak i kupuju, pa svi polako ulaze u kazališnu dvoranu.

Zastor se diže (prije početka, reći ćemo ovdje, predstave). Na sceni su djevojke iz različitih krajeva Istre odjevene u svoje nošnje. Prikazuju nošnje u knjizi. Svjetla se ublažuju, osvijetljene su samo djevojke na sceni, a ugodan glas najavljuje događanje. Slušamo, zapravo, poetičan tekst o narodnoj nošnji. Glazba se i dalje tiho čuje, a glas najavljuje jedinu službenu osobu - dogradonačelnika, koji, premda predstavnik organizatora - grada Pule - govori dobro i upućeno gotovo isključivo o knjizi. Nakon toga kreće predstavljanje i opis nošnji u brzom pokretanju i okretanju sudionika na sceni, uz odijevanje djevojaka *na radost* i *na žalost* i tumačenje pojedinih dijelova odjeće i dijapozitiva koji prate odijevanje. Sve to kratko, svježim glasom tumači autorica na sceni kao da je na terenu, u hlačama i sportskoj jakni, s fotoaparatom, onako kako je četrdesetih godina pješačila po Istri. Revija kreće dalje, izmjenjuju se djevojke u odjeći modnih stilistica, koje koriste elemente narodne nošnje u svojim kreacijama; prati ih glazba. U pozadini se govore najljepši stihovi iz istarskog usmenog pjesništva koji opisuju žensku ljepotu i odjeću.

"Predstava" završava zajedničkim kretanjem svih sudionika na sceni, a glas iz pozadine zahvaljuje onima koji su uprizorili predstavljanje knjige i poziva ih na scenu, da se i oni pridruže svim izvođačima i pozdrave publiku. Dolaze, tako, na scenu redatelj, glazbeni urednik, urednica knjige i dovode autoricu. Urednica drži u ruci knjigu, koju tom prigodom predaje dogradonačelniku kao organizatoru ovog predstavljanja. Glazba se pojačava, ljudi polako izlaze iz dvorane i ostaju na domjenku koji je priređen za sve sudionike i uzvanike.

Ovim opisom događanja želim još jednom istaknuti kako je ova pulska promocija bila teatarski čin, odnosno, u ovom je primjeru teatrabilnost prerasla u teatar, upravo onako kako I. Lozica opisuje odnose između tih triju pojmova.¹

Zaključili smo dosad da su predstavljanja knjiga zapravo predstave. No čim se postavi pitanje svrhe i cilja takva čina, odnosno kad se pokuša objasniti potreba za takvim događanjem, teatrabilnost samog čina predstavljanja navodi nas da se poigramo jednim drugim terminom: ritualizacijom. U svojoj knjizi "Od rituala do teatra" Victor Turner, govoreći o moći simbola u ljudskom sporazumijevanju, parafrazira jednog drugog autora, Diltheya, i objašnjava da proces (svake) predstave služi kako bi na površinu izronilo "ono što je obično zatvoreno u dubinu društvenokulturnog života, nedostupno običnom promatranju i rasuđivanju" (Turner, 1989:21). Ako promociju knjige shvatimo kao predstavu, onda bi i ona trebala omogućiti izranjanje neke takve

¹ Treba napomenuti da bez obzira što su sve četiri promocije koje u tekstu navodim održane 1998., odlučila sam upotrijebiti ih kao primjere, ne samo zato što su me upravo te konkretne promocije potaknule na razmišljanje o teatrabilnosti predstavljanja već i stoga što doista prikazuju sve aspekte razmatranog problema.

zatvorenosti. Dalo bi se raspravljati o tome što to čuči skriveno u društvenokulturnom životu i čeka svoju manifestaciju upravo u predstavljanju knjiga, ali ako se zadržimo na toj tezi, doći ćemo do zaključka (opet parafrazirajući Turnera, odnosno Diltheya) da je predstava zapravo kraj, zaključenje određenog iskustva. No ono na što čin promocije još jasnije podsjeća jest obred prijelaza (a ne završetak), gdje pojedinac ili skupina prolaze kroz mijenu svojeg društvenog statusa. Štoviše, same promocije podsjećaju upravo na središnju fazu tog obreda, kako o njemu govori Van Gennep, gdje se pojedinac ili skupina nalaze u svojevrsnom "društvenom limbu" (Turner, 1989:44), na granici, u *liminalnoj* fazi, prema Turneru.

Autor i knjiga se predstavom predstavljanja podvrgavaju obredu prijelaza. Pitanje je, ipak, tko je ovdje pravi obredni subjekt, autor ili knjiga, i jesu li izdavač i promotori tek pomagači/promatrači. U svakom slučaju, svi se "sudionici" predstavljanja promocijom društveno potvrđuju, mijenjaju svoj društveni položaj, a u idealnoj situaciji rastu i afirmiraju se. Knjiga, kao predmet, traži da je se fizički pokaže potencijalnim čitateljima i u tom smislu autorov trud oko vlastitog djela ne smije stati s dovršetkom teksta. Kako bi se s knjigom rastao, odnosno dopustio joj da postane vlasništvo drugih, autor, uz pomoć izdavača i promotora, knjigu mora predstaviti. Jasno je, dakako, da u promociji obred prijelaza, odnosno društveno potvrđivanje postaje besmisleno i bespotrebno, bez obzira na broj prisutne publike, ako ne naiđe na odjek u medijima. Iako je povijesno teško utvrditi početak takvih predstavljanja, očito je da su promocije knjiga novija praksa, znatno obilježena društvenim promjenama, odnosno jačanjem onoga što u najmodernijem smislu podrazumijevamo pod riječju "mediji". Relativna jednostavnost izvedbe predstavljanja ne umanjuje svečanost samog čina, u prvom redu zato što okupljeni očekuju međusobne pohvale, a sve kako bi ih takozvana šira javnost sada čula: radio i televizijski novinari, razni urednici i novinari kulturnih rubrika dnevnih i tjednih listova i časopisa presudni su sudionici u igri prelaženja jer prihvaćaju obredne subjekte u novi društveni status. Točnije, upravo oni svojom kritikom najčešće određuju taj društveni status. No glavna je uloga medija da svojim zapisom događaja zabilježe potrebu za vizualizacijom (kao dodatnim elementom ritualizacije) i tako omogućе prelazak subjekta, koliko god on široko ili usko bio shvaćen, na mjesto gdje zapravo može zaživjeti - u usmenu kulturu.

LITERATURA

LOZICA, Ivan (1980): Teatralnost, teatrabilnost i folklorni teatar, *Gradina* 15, Niš, str. 79-91.

LOZICA, Ivan (1982): Kazališne konvencije i usmena komunikacija, *Narodna umjetnost* 19, Zagreb, str. 93-104.

LOZICA, Ivan (1983): Problemi klasifikacije folklornih kazališnih oblika, *Croatica* XIV, Zagreb, str. 19, 59-74.

LOZICA, Ivan (1985): Folklorno kazalište i scenska svojstva običaja, *Mogućnosti XXXII*, Zagreb, str. 1-2-3, 15-24.

LOZICA, Ivan (1990): *Izvan teatra*, Teatrologijska biblioteka, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb.

RADAUŠ-RIBARIĆ, Jelka (1997): *Ženska narodna nošnja u Istri*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, "Juraj Turčinović", Pazin.

TURNER, Victor (1989): *Od rituala do teatra*, August Cesarec, Zagreb.

BOOK PRESENTATIONS — A THEATRICAL ACT

Summary

The paper deals with *theatrability*, an ethno-theatological concept introduced into Croatian ethno-theatology by Ivan Lozica. The author explains how numerous gatherings, namely conferences, founding meetings, congresses, but also weddings, funerals, and other rituals, may be regarded as theatrical events. The author pays special attention to book presentations, illustrating her point of view with four examples. Book presentations are furthermore described as a rite of passage, a ritual associated with a change of social status of an individual or a group.

Keywords: ethno-theatology / *theatrability* / book presentations / rite of passage